

Klaas Spronk

De Nieuwe Bijbelvertaling

WAAROM EN WAARTOE?

Op 27 oktober werd de Nieuwe Bijbelvertaling (afgekort: NBV) gepresenteerd. Dat was een groot feest, waar zelfs de koningin bij was betrokken. We mogen blij zijn dat er zoveel positieve aandacht was. Zo werden er ook mensen bereikt die nauwelijks nog weten wat dat voor boek is. Anderen werden wellicht op andere gedachten gebracht: die Bijbel is zo gek nog niet. Zo biedt de NBV nieuwe kansen. Maar een nieuwe bijbelvertaling roept ook vragen op. Laten we beginnen met de vragen en proberen er duidelijke antwoorden op te geven.

Waarom een nieuwe bijbelvertaling?

Wie antwoord wil geven op deze vraag moet weten aan welke bijbelvertaling de vragensteller gewend is. De meeste lezers van het Ouderlingenblad zullen vertrouwd zijn met de NBG-vertaling uit 1951. Toen noemde men háár de Nieuwe Vertaling. Nu spreekt men meestal van de NBG-vertaling 1951. Wie daarmee is opgegroeid zal niet zo makkelijk beseffen hoe verouderd het taalgebruik is. Leest men echter met de ogen van een jongere bijvoorbeeld een tekst als Ruth 1:6, dan beseft men dat sommige woorden nu heel anders overkomen. In de NBG-vertaling 1951 staat: 'Daarna maakte zij (Naomi) zich met haar schoondochters op en keerde uit het veld van Moab terug'. Waar zou iemand van vijftien jaar nu aan denken bij het woord 'opmaken'?

Ook een tekst als Marcus 1:32 kan een vreemd misverstand oproepen: 'zij brachten tot Hem (Jezus) allen, die ernstig ongesteld waren'. De taal van deze vertaling is niet meer van deze tijd. Daar komt nog bij dat ook de wetenschap niet stil heeft gestaan. Inmiddels weet men meer over de tekst en de uitleg daarvan. Ook dat is reden voor een nieuwe, betere vertaling.

Daarna maakte
Naomi zich op...

En de Groot Nieuws Bijbel dan of Het Boek?

Als het gaat om taal die ook voor jongeren verstaanbaar is, dan hebben we ook de Groot Nieuws Bijbel. Die is in 1996 nog herzien en daarbij ook voorzien van verklarende aantekeningen. Dat is inderdaad een prima vertaling, al

heeft zij ook haar beperkingen. Ze is allereerst gericht op jongeren en op mensen buiten de kerk. Daarom is de tekst bewust eenvoudig gehouden.

Bij alle respect voor dit soort vertalingen moet men echter ook bedenken dat ze in zekere zin een vertekend beeld geven van de Bijbel. Ze verdoezelen in feite dat de Bijbel een boek is uit een heel andere tijd en cultuur. Dat gebeurt nog sterker in Het Boek. Zoals de uitgever daarvan zelf ook aangeeft, is dit meer een parafrase dan een vertaling. Men wil de oude woorden zo dicht mogelijk bij de moderne mens brengen. Dat leidt er echter wel toe dat de vertaalde oude woorden verweven worden met moderne ideeën. Neem bijvoorbeeld 1 Korintiërs 6:10. Volgens de NBG-vertaling 1951 keert Paulus zich daar tegen 'schandjongens, knapenschenders'. In Het Boek is dit samengevat als 'zich met homoseksuele praktijken inlaten'. Hier wordt de bijbeltekst moderner en rechtlijner dan exegetisch en moreel verantwoord is. In een volwaardige vertaling komt meer tot uitdrukking dat de Bijbel niet zonder meer over te zetten is in onze tijd. In zo'n vertaling is – afhankelijk van het soort tekst – ook ruimte voor moeilijker, dichterlijker of plechtiger taal.

We hadden toch al net een goede nieuwe Willibrordvertaling?

In 1995 verscheen een herziene uitgave van de Rooms-katholieke Willibrordvertaling. Die is positief ontvangen als een goede, eigentijdse en wetenschappelijk verantwoorde bijbelvertaling. Als minpunt wordt wel opgemerkt dat er wel dertig jaar aan gewerkt is en dat er daarom nogal wat verschil zit tussen de vertalingen van de verschillende boeken. Aan de evangeliën is alleen al gezien het aantal aantekeningen heel wat meer aandacht besteed dan aan de meeste boeken van het Oude Testament.

De belangrijkste reden om toch aan een nieuwe vertaling te beginnen was de mogelijkheid om als kerken op dit belangrijke terrein te gaan samenwerken. Ook de

bisschoppen waren die mening toegedaan. Aanvankelijk dacht men daarbij nog wel aan een herziening van de Willibrordvertaling. De ervaring in andere landen leert echter dat het beter werkt om geheel opnieuw te beginnen. Anders dan de Willibrordvertaling zal de nieuwe vertaling ook zonder verklarende voetnoten verschijnen. De tekst moet voor zichzelf kunnen spreken en niet schuil gaan achter de uitleg van de vertalers.

Wat is er nieuw aan de NBV?

Het eerste vertaalprincipe bij het werk aan de NBV was dat de vertaling moest gebeuren in natuurlijk Nederlands. Dat is te merken als je begint te lezen en voor te lezen. Het taalgebruik is verzorgd en er is duidelijk gelet op de voorleesbaarheid. Daarbij zal het opvallen dat het soms groot verschil maakt in welk

Men treft geen revolutionaire nieuwe vondsten aan

bijbelboek je leest. De vertalers hebben goed gelet op de eigen aard en stijl van de verschillende teksten. De poëzie van de Psalmen is ook dichtertlijk weergegeven. Aan boeken zoals Rechters, Samuël en Koningen is af te lezen dat het vaak gaat om rauwe verhalen met bijpassend rauw taalgebruik. Lucas schreef 'deftiger' dan Marcus en Paulus was een echte redenaar. Al dat soort verschillen in stijl zijn in de NBV terug te vinden.

De vertalers van de NBV hebben de opdracht gekregen om 'inclusief' te vertalen. Dat houdt in dat vrouwen niet onnodig buiten gesloten worden. Zo kan het gebeuren dat Paulus in zijn brief de lezers aanspreekt met 'broeders', terwijl hij zich in het vervolg ook tot vrouwen blijkt te richten. In dat geval is er vertaald met 'broeders en zusters'. Waar in de NBG-vertaling 1951 'geliefden' stond, leest men nu 'geliefde broeders en zusters'. Als men goed oplet, stuit men in sommige vertalingen op zogenaamd 'seksespecifiek' taalgebruik. Een mooi voorbeeld is de vertaling van 1 Koningen 3:22 in de Willibrordvertaling. Het gaat om het verhaal van de twee vrouwen die bij koning Salomo komen en allebei het levende kind claimen. Nadat ze hun zaak uiteengezet hebben, staat er volgens de Willibrordvertaling: 'Zo bleven ze maar kijven in het bijzijn van de koning'. In het Hebreeuws staat hier het gewone woord voor 'spreken'. De vertaling 'kijven' verdraagt het idee van de vertaler dat dit typisch iets is voor vrouwen. Zo staat het niet in de grondtekst. Zo staat het ook niet in de NBV. Daar lezen we: 'Zo bepleitten ze ieder hun zaak bij de koning'.

Men treft geen revolutionaire nieuwe vondsten aan in de NBV. Daar is een vertaling niet voor, want dat vereist toelichting. Wat men vooral mag verwachten is dat de oude teksten fris en levendig tot spreken worden gebracht. Men zou het kunnen vergelijken met de restauratie van een schilderij. De contouren worden scherper en de kleuren krijgen een nieuwe diepte. Zo kunnen de woorden van de Bijbel weer als nieuw klinken.

Uiteindelijk gaat het niet om de vertaling, maar om de tekst

Hoe beoordeelt men een bijbelvertaling?

Bij elke nieuwe bijbelvertaling laaien er discussies op. Het gaat immers om gevoelige zaken. Het is de kunst om bij die discussies wel ter zake te blijven. Veel onenigheid over de vertaling van bepaalde woorden en verzen is terug te voeren op een verschil van inzicht in de vertaalmethode. Het voert te ver om dit hier uiteen te zetten. Er moet wel een misverstand de wereld uit geholpen worden. Vaak wordt beweerd dat men de Bijbel het meest recht doet door een letterlijke vertaling. Dat is niet zo. Als je consequent, woord voor woord, letterlijk vertaalt, krijg je onzin in het Nederlands. Dat is ook al zo als je op die manier uit het Engels of Duits vertaalt. Aan de andere kant doet men zo evenmin recht aan de grondtekst. Wie zicht wil krijgen op de betekenis van een tekst moet niet in de eerste plaats letten op de

woorden, maar juist op hun samenhang in zinnen en het grotere geheel. Men kan er op vertrouwen dat de NBV een getrouwe weergave is van de grondtekst. Alleen al de deskundigheid van de medewerkers en de uitgebreide organisatie van vertalers, reviewers en supervisoren staat daarvoor garant. Uiteindelijk gaat het natuurlijk ook niet om de vertaling, maar om de tekst. De vertaling is een hulpmiddel om dichter bij die tekst te komen. Een goede manier om die tekst te bestuderen is om verschillende vertalingen naast elkaar te gebruiken. En dan het liefst vertalingen gemaakt met verschillende vertaalprincipes, bijvoorbeeld de NBV naast de eveneens pas verschenen Naardense bijbel. Ook de vergelijking tussen NBV en NBG-vertaling 1951 is heel vruchtbaar.

Aan de slag met de NBV

Er zit een bedenkelijke kant aan alle positieve aandacht voor deze nieuwe bijbelvertaling. De suggestie wordt gewekt dat de Bijbel nu voor iedereen makkelijk toegankelijk is. Dat is maar zeer ten dele waar. De taal is weliswaar meer van deze tijd, maar veel verhalen en ideeën blijven voor mensen van deze tijd toch vreemd en soms moeilijk verteerbaar. Vragen over geweld door God of uitgevoerd in Gods naam en over Jezus die tegenstanders naar het eeuwige vuur verwijst blijven bestaan.

Misschien dat de NBV sommige mensen over een drempel heen helpt en hen (weer) aan het lezen brengt. Eenmaal over die drempel heen moet er dan wel een huis zijn waar men terecht kan voor uitleg of in ieder geval een plek om rustig met elkaar na te denken over de betekenis van het gelezene. Vooral die rust is heel belangrijk. Vaak wil men veel te snel op grond van korte teksten allerlei conclusies trekken. Men moet ook de tijd nemen om door te lezen en de teksten te zien in het verband van het hele boek. En dan nog kan men niet zonder de aanwijzing van de geoefende lezer. De kamerling uit Morenland (Handelingen 8:26-40 volgens de NBG-vertaling 1951) is in de NBV een eunuch uit Ethiopië, maar hij kan nog steeds niet zonder de hulp van Filippus.

Dr. K. Spronk is onderzoeker aan de Theologische Universiteit Kampen. Hij heeft een boek geschreven over de totstandkoming van de NBV, dat verschijnt in het voorjaar van 2005.